

Слободан КАСАЛИЦА

О НЕКИМ ВИДОВИМА РАЗВОЈА И ПРОСТОР- НОГ РАЗМЈЕШТАЈА СТАНОВНИШТВА ЦРНЕ ГОРЕ ОД 1981. ДО 2003. ГОДИНЕ

Уводне напомене

Развој и промјене у размјештају становништва Црне Горе од 1948. до 1981. године потпуније су приказани у књизи (I) „Географија Црне Горе - фактори преразмјештаја становништва” („Универзитетска ријеч”, Никшић 1991). Тамо се, поред осталог, констатују све битне промјене до којих је дошло по периодима између пописа обављених у 1948, 1961, 1971. и 1981. години. Тако је, рецимо, од 1948. до 1961. просјечан пораст у апсолутном износу био 7.285; од 1961. до 1971. 5.771; а од 1971. до 1981. године 5.471 лица, што ће рећи да је апсолутни пораст становништва Црне Горе био у сталном опадању. Сем тога, у разматраном периоду је дошло и до најобимнијих емиграционо-имиграционих кретања становништва унутар територије Црне Горе, па и ван ње. Јесу ли испољене особености становништва Црне Горе изражене и после 1981. године, показаће нам донекле анализа слjedeћих питања:

1. Развој и просторни размјештај становништва
2. Кретање и територијални распоред запослених у привредним и ванпривредним дјелатностима

1. Развој и просторни размјештај становништва

Да би могли потпуније сагледати развој и просторни размјештај становништва Црне Горе изложићемо, прије свега, показатеље који се тичу не само броја већ и учешћа становништва издвојених општина и регија у укупном становништву републике. Ево тих показатеља у табеларном прегледу који слиједи:

Табела 1

Број становника по општинама и регијама и њихово учешће у становништву Црне Горе 1981, 1991. и 2003. године¹

Становништво по општинама и регијама Црне Горе	1981.		1991.		2003.		Стопа раста у %	
	Број	%	Број	%	Број	%	1991. 1981.	Апсолутни пораст-пад 1991-2003.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Бар	32.535	5,6	37.321	6,1	40.037	6,4	1,4	2.716
Будва	8.632	1,5	11.717	1,9	15.909	2,6	3,1	4.192
Котор	20.455	3,5	22.410	3,6	22.947	3,7	0,9	537
Тиват	9.315	1,6	11.429	1,9	13.630	2,2	2,1	2.201 -
Улцињ	21.576	3,7	24.217	3,9	20.290	3,3	1,2	3.927
Х. Нови	23.258	4,0	27.593	4,5	33.034	5,3	1,8	5.441
Црногорско приморје	115.771	19,8	134.687	21,9	145.847	23,6	1,5	11.160
Цетиње	20.2131	3,4	20.307	3,3	18.482	2,9	0,1	-1.825
Подгорица	32.290	22,6	152.025	24,7	169.132	27,3	1,4-	17.107
Даниловгр.	14.769	2,5	14.718	2,4	16.523	2,7	0,1	1.805
Никшић	72.299	12,4	74.706	12,2	75.282	12,1	0,3	576
Средишња Црна Гора	239.571	41,0	261.756	42,6	279.419	45,0	0,9	17.663

¹ Извор: сопствена обрада на бази података који су садржани у статистичким годишњацима Црне Горе за 1984. и 1994. годину и у публикацији "Становништво Црне Горе" (подаци по насељима и општинама) књига I, Подгорица, септембар 2004, стр. 12 и 14.

Андријев.	7.487	1,3	6.696	1,1	5.785	0,9	-1,1	-911
Жабљак	5.227	0,9	4.914	0,8	4.204	0,7	-0,6	-710
Б.Поље	55.634	9,5	55.268	9,0	50.284	8,1	-0,1	-4.984
Беране	42.285	7,2	38.953	6,3	35.068	5,7	-0,8	-3.885
Колашин	12.656	2,2	11.120	1,8	9.949	1,6	-1,3	-1.171
Мојковац	10.753	1,8	10.830	1,8	10.066	1,6	0,1	-764
Плав	19.560	3,3	19.305	3,1	13.805	2,2	-0,1	-5.500
Плужине	6.254	1,0	5.247	0,9	4.272	0,7	-1,7	-975
Пљевља	43.316	7,4	39.593	6,4	35.806	5,8	-0,9	-3.787
Рожаје	20.227	3,4	22.976	3,7	22.693	3,6	1,3	-283
Шавник	5.569	0,9	3.690	0,6	2.947	0,4	-4,0	-743
Сјеверна Црна Гора	228.968	39,2	218.592	35,5	194.879	31,4	-0,5	-23.713
Црна Гора	584.310	100	615.035	100	620.145	100	0,5	5110

Према овим показатељима испада да је број становника у Црној Гори од 1981. до 1991. повећан за 30.725, а од 1991. до 2003. године за само 5.110 лица. То значи да се у првом периоду становништво просјечно сваке године увећавало за 3.072, а у другом за свега 425 лица, што казује да је апсолутни пораст становништва Црне Горе у разматраном периоду био у сталном и изразитом опадању. У знатно мањем опадању је био апсолутни пораст становништва на Црногорском приморју, гдје је од 1981. до 1991. износио 1.891, а од 1991. до 2003. године 930 лица годишње. Слична карактеристика се, кад је у питању пад апсолутног пораста становништва, може истаћи и за средишњу Црну Гору, у којој се од 1981. до 1991. просјечно сваке године становништво увећавало за 2.218, а од 1991. до 2003. године за 1.471 лице. При том је свака општина са простора ове географске цјелине, изузев Цетиња, имала апсолутни пораст становника у периоду од 1991. до 2003. године. Тај пораст је у Никшићу био 576, Даниловграду 1.805 и Подгорици 17.107 становника, или просјечно 1.425 становника годишње, што значи да главни град Црне Горе (односно његова општина) у разматраном погледу исказује готово исти просјечан пораст становништва као и регија на чијој се територији налази.

Погледајмо сада стопе раста и апсолутни пораст становништва који су остварени у општинама Црногорског приморја у периодима од 1981. до 1991. и 1991. до 2003. године. У првом пе-

риоду се, међу општинама из овог територијалног оквира, издваја Будва са највећом стопом раста становништва (3,1%). Потом, по изабраном показатељу слиједе: Тиват (2,1%), Херцег Нови (1,8%), Бар (1,4%), Улцињ (1,2%) и Котор који је имао најмању стопу раста становништва на Црногорском приморју (0,9%). Испољени раст становништва је настављен у неким приморским општинама и у периоду од 1991. до 2003. године. Једино општина Улцињ биљежи апсолутни пад од – 3.927 становника, или просјечно по -327 становника годишње. Овдје, свакако, треба имати у виду чињеницу да је у овој општини у попису 2003. године исказано 6.202 становника који бораве у иностранству, а нијесу укључени у укупан број пописаних становника, што је у доброј мјери довело до напријед истакнутог апсолутног пада становништва.² На другој страни, скроман апсолутни пораст становништва имају општине Бар (2.716) и Тиват (2.201 становника), а нарочито Котор чије је становништво у разматраном периоду повећано за 537 лица, или просјечно по 44 лица годишње. И најзад, највећи апсолутни пораст становништва остварен је у Будви (4.192) и Херцег Новом (5.441 становника) - општинама у које се током сагледаваног периода усељавао значајан број становника.

Наспрам, дакле, већине општина из средишње Црне Горе, а посебно са Црногорског приморја (гдје је изражена имиграција становништва), стоје општине из сјеверног дијела Републике које имају наглашен пад становништва у периодима од 1981. до 1991. и од 1991. до 2003. године. Изузетак представља само Рожаје - општина која је од 1981. до 1991. имала запажен раст становништва (1,3%) - условљен, поред осталог, и високим природним прираштајем, карактеристичним за ову друштвено-политичку заједницу. Али већ од 1991. до 2003. године и ова општина биљежи апсолутни пад од -283 становника, или просјечно по -24 становника годишње. Што се, пак, осталих општина из оквира сјеверне Црне Горе тиче, и њих, уосталом, као и регију

---

² Сви становници који се налазе у иностранству више од годину дана пописани су у Црној Гори, али нијесу исказани у попису 2003. године. Исказани су само они становници који бораве у иностранству мање од годину дана. Највише тих становника је у 2003. пописано у општинама: Подгорица (10.352), Плав (7.879), Бијело Поље (7.015), Улцињ (6.202), Беране (5.922), Бар (5.502) и Рожаје (5.003 становника).

на чијој територији се налазе, одликује негативна стопа и апсолутни пад становништва у сагледаваним периодима. Емиграциони карактер ове регије, између пописаних периода, стално се увећавао, тако да је највећи интезитет доживио од 1991. до 2003. године, када је дошло и до смањења њеног укупног броја становника за 23.713 лица. Иначе, у сјеверној Црној Гори се од 1981. до 2003. смањило број становника чак за 34.089 лица, што је знатно више од укупног становништва пописаног у општинама: Андријевица, Жабљак, Мојковац, Плужине и Шавник у 2003. години. Стога се, најзад, и учешће становништва регије, о којој је ријеч, у укупном становништву Црне Горе смањило 1991. (35,5%) и 2003. (31,4%) у односу на 1981. години (39,2%). Насупрот томе, учешће становништва са Црногорског приморја и из средишње Црне Горе се повећало тако да је у 1981. износило 19,8 и 41,0%, у 1991. 21,9 и 42,6% и у 2003. години 23,6 и 45,0% од укупног становништва Републике.

Међутим, због нешто потпунијег увида у још понеке карактеристике тог становништва, осврнућемо се, на бази података изложених у табеларном прегледу 2, и на питање миграционог салда обрачунатог по општинама и регијама Црне Горе.

Табела 2

Пораст (пад) становништва, природни прираштај и салдо пресељавања 1981-1991. и 1991-2003. године³

Општина и регија	Пораст(пад) станов.		Природни прираштај		Салдо пресељавања	
	1981-1991.	1991-2003.	1981-1991.	1991-2003.	1981-1991.	1991-2003.
1	2	3	4	5	6	7
Годишњи просједи (становника)						
Бар	478	208	318	203	160	5
Будва	308	322	117	95	191	227
Котор	195	41	107	- 11	88	- 52
Тиват	211	169	93	42	118	127
Улцињ	264	-302	210	133	54	-435
Херцег Нови	433	418	177	86	256	332
Црногорско приморје	1.889	1.455	1.022	548	867	907

³ Извор: сопствена обрада на бази података који су садржани у статистичким годишњацима Црне Горе за 1984, 1988, 1994, 1998. и 2003. Подаци за 2003. добијени су у Републичком заводу за статистику, Подгорица, фебруар 2005. године.

Цетиње	-9	-140	149	22	-158	-162
Подгорица	1.973	1.315	1.990	1.454	-17	-139
Даниловград	-5	138	105	41	-110	97
Никшић	240	44	-708	484	-468	-440
Средишња Црна Гора	2.199	1.358	2.952	2.001	-753	-643
Андријевица	-79	-70	-	6	-	-76
Жабљак	-31	-54	26	-8	-57	-62
Бијело Поље	-36	-383	757	405	-793	-788
Беране	-333	-298	504	327	-837	-625
Колашин	-153	-90	97	17	-250	-107
Мојковац	7	-58	121	67	-114	-125
Плав	-25	-423	186	132	-211	-555
Плужине	-100	-75	24	-8	-124	-83
Пљевља	-372	-291	295	132	-667	-423
Рожаје	274	-21	438	376	-164	-397
Шавник	-187	-57	5	-10	-192	-67
Сјеверна Црна Гора	-1.035	-1.824	2.453	1.436	-3.488	-3.260
Црна Гора	3.053	393	6.427	3.985	-3.374	-3.592

Ако пажљиво анализирамо податке из овог прегледа, видјећемо да је у раздобљу од 1981. до 1991. године, четрнаест општина имало негативан, а шест позитиван миграциони биланс. Међу онима које имају негативан биланс налазе се, углавном, општине са простора сјеверне и средишње Црне Горе, па чак и Подгорица, у коју се, од 1971. до 1981, рецимо усељавало преко 1500 лица годишње више, него што се одсељавало, па је и укупни позитивни нето-биланс у овој деценији износио око 15.500 становника. Насупрот томе, у деценији која слиједи (1981-1991), у Подгорици је изражен негативан миграциони биланс – карактеристичан и за остале општине из оквира већ споменутих регија. Тај биланс је у сјеверној Црној Гори износио 34.880, а у средишњој Црној Гори 7.530 становника. То значи да се из ових регија становништво у наведеном броју исељавало, односно више се исељавало, него ли, пак, што се у њих досељавало од 1981. до 1991. године. У том погледу се у сјеверној Црној Гори издвајају Беране, Бијело Поље и Пљевља са негативним миграционим билансом у посматраној деценији од 22.970 становника. Одмах иза њих је Колашин са 2.500 а, затим, Плав са 2.110, Шавник са

1.920, Рожаје са 1.640, Плужине са 1.240, Мојковац са 1.140 и Жабљак са 570 више исељених него досељених становника.

Тенденцију ка већем исељавању од усељавања показују, даље, и Никшић, Цетиње, Даниловград, и Подгорица – општине средишње Црне Горе у којима је концентрисано 42,6% становништва Републике (1991). Знатно мање становништва концентрисано је на Црногорском приморју (21,9%), у којем је укупан позитивни нето биланс пресељавања, у сагледаваној деценији, износио 8.670 становника, што ће рећи да се у просјеку годишње 867 становника више досељавало неголи, пак, одсељавало из ове регије. Највише се, ипак, од 1981. до 1991. досељавало у Херцег Нови (2.560), а потом, у Будву (1.910), Бар (1.600) и Тиват (1.180 становника). Много мање у Котор и Улцињ - општине чији је укупан позитивни нето биланс пресељавања износио 1.420 становника.

Пресељавање становништва из сјеверне, а добрим дијелом и из средишње Црне Горе, наставља се и у периоду од 1991. до 2003. године према Црногорском приморју и ка регијама и градовима у окружењу и иностранству. При том, на Црногорском приморју треба издвојити Котор и Улцињ као општине које су имале негативан миграциони биланс (5.844 становника). Такав, односно негативан биланс пресељавања (46.836 становника) имало је још четрнаест општина са емиграционог простора Црне Горе (Бијело Поље, Беране, Плав, Никшић, Пљевља, Рожаје, Цетиње, Подгорица, Мојковац, Колашин, Плужине, Андријевица, Шавник и Жабљак). Осим тога, у овим (сем Мојковца, Плава и Шавника), као и у осталим општинама Републике (изузев Котора и Херцег Новог), изражен је, у издвојеним годинама 1991. и 2003, и раст учешћа урбаног и пад руралног становништва у укупном, становништву са њихове територије. Тиме је, дакако, изражено и пресељавање становништва из правца руралних према урбаним средиштима не само наведених општина. У неким од таквих средишта привреда је (по броју запослених) у споменутом процесу имала прилично скромну (Шавник, Плужине, Жабљак, Плав, Тиват, Колашин, Мојковац и Даниловград), у другим запажену (Улцињ, Будва, Рожаје, Беране, Котор, Херцег Нови, Цетиње, Бијело Поље и Бар) и у трећим доста крупну улогу (Пљевља, Никшић и Подгорица).

Овдје у склопу привреде треба, свакако, препознати улогу коју феномен туризам добија, посебно у вријеме туристичких

сезона, када се доста велики број домицилног становништва прелива ка туристичким мјестима и регијама Црне Горе. Тај број је, на примјер, у 1981. износио 97.900 или 16,7%, у 1986. 109.400 или 18,1% и у 2000. години 123.126 или 18,7% од укупног становништва републике. И док се ово сезонско дистрибуирање доброг дијела становништва Црне Горе одвија, углавном, због рјешавања рекреативне потребе туристичких кретања, дотле се оно прво, и овдје сагледавано пресељавање, јавља као посљедица многобројних чинилаца. Међу тим чиниоцима, бар када је о Црногорском приморју ријеч, туризам и остале са њим комплементарне дјелатности, имају посебно мјесто.

2. Кретање и територијални распоред запослених у привредним и ванпривредним дјелатностима

Иако туризам у цјелокупном друштвено-економском развоју Црне Горе има посебно мјесто, ми се, ипак, у даљој анализи раста и територијалног размјештаја становништва, нећемо издвојено бавити ефектима које овај савремени феномен постиже у домену запошљавања радне снаге, већ ћемо, у складу са постављеним циљем рада, пратити кретање и територијални распоред запослених на цјеловитом сектору привредних и ванпривредних дјелатности у републици. При том ћемо се ослонити на податке који су обрађени у сљедећем табеларном прегледу:

Табела 3. Број запослених у привреди и ванпривреди по општинама и регијама - годишњи просјек 1981, 1991. и 2003. године⁴

Запослени у привреди и ванпривреди по општинама и регијама	1981.		1991.		2003.		Стопа раста у %	
	Број	%	Број	%	Број	%	1991. 1981.	Апсолутни пораст-пад 1991-2003.
Бар <i>привреда</i>	7.160	83,3	8.671	84,0	-	-	2,0	-
<i>ванпривреда</i>	1.432	16,7	1.652	16,0	-	-	1,4	-

⁴ Обрађено на основу методологије пописа 1981, 1991. и 2003. Подаци за 2003. добијени су у Републичком заводу за статистику, Подгорица, фебруар 2005. године.

Будва								
<i>привреда</i>	3.001	85,7	3.720	84,9	-	-	2,1	-
<i>ванпривреда</i>	501	14,3	663	15,1	-	-	2,8	-
<i>укујно</i>	3.502	100	4.383	100	4.099	15,0	2,3	-284
Котор								
<i>привреда</i>	4.952	74,3	5.708	74,6	-	-	1,4	-
<i>ванпривреда</i>	1.715	25,7	1.943	25,4	-	-	1,3	-
<i>укујно</i>	6.667	100	7.651	100	4.549	16,6	1,4	-3.102
Тиват								
<i>привреда</i>	1.226	78,4	1.268	73,3	-	-	0,3	-
<i>ванпривреда</i>	338	21,6	462	26,7	-	-	3,1	-
<i>укујно</i>	1.564	100	1.730	100	1.849	6,8	1,1	119
Улцињ								
<i>привреда</i>	2.649	83,0	2.748	79,1	-	-	0,3	-
<i>ванпривреда</i>	541	17,0	726	20,9	-	-	3,0	-
<i>укујно</i>	3.190	100	3.474	100	2.818	10,3	0,9	-656
Х. Нови								
<i>привреда</i>	5.696	80,6	6.132	73,2	-	-	0,7	-
<i>ванпривреда</i>	1.369	19,4	2.245	26,8	-	-	5,0	-
<i>укујно</i>	7.065	100	8.377	100	6.118	22,4	1,7	-2.259
Црногорско приморје								
<i>привреда</i>	24.684	80,7	28.247	78,6	-	-	1,4	-
<i>ванпривреда</i>	5.896	19,3	7.691	21,4	-	-	2,7	-
<i>укујно</i>	30.580	100	35.938	100	27.362	100	1,6	-8.576
Цетиње								
<i>привреда</i>	6.260	84,6	7.442	86,8	-	-	1,7	-
<i>ванпривреда</i>	1.137	15,4	1.129	13,2	-	-	-0,1	-
<i>укујно</i>	7.397	100	8.571	100	4.141	7,2	1,4	-4.430
Подгорица								
<i>привреда</i>	27.940	76,4	27.537	72,8	-	-	-0,1	-
<i>ванпривреда</i>	8.618	23,6	10.288	27,2	-	-	1,8	-
<i>укујно</i>	36.558	100	37.825	100	35.833	62,2	0,3	-1.992
Даниловг.								
<i>привреда</i>	2.260	85,6	2.335	80,9	-	-	0,3	-
<i>ванпривреда</i>	380	14,4	550	19,1	-	-	3,7	-
<i>укујно</i>	2.640	100	2.885	100	2.036	3,5	0,9	-849
Никшић								
<i>привреда</i>	17.106	85,9	17.259	84,3	-	-	0,1	-
<i>ванпривреда</i>	2.791	14,1	3.219	15,7	-	-	1,4	-
<i>укујно</i>	19.897	100	20.478	100	15.592	27,1	0,2	-4.886

Слободан Касалица

Средишња Црна Гора								
<i>йривреда</i>	53.566	80,6	54.573	78,2	-	-	0,2	-
<i>ванйривреда</i>	12.926	19,4	15.186	12,8	-	-	1,6	-
<i>укујно</i>	66.492	100	69.759	100	57.602	100	0,5	-12.157
Андријеви.								
<i>йривреда</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>ванйривреда</i>	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>укујно</i>	-	-	-	-	816	3,0	-	-
Жабљак								
<i>йривреда</i>	709	59,9	812	79,8	-	-	1,4	-
<i>ванйривреда</i>	474	40,1	205	20,2	-	-	-8,0	-
<i>укујно</i>	1.183	100	1.017	100	660	2,4	-1,5	-357
Б. Поље								
<i>йривреда</i>	7.476	81,7	8.257	83,3	-	-	1,0	-
<i>ванйривреда</i>	1.679	18,3	1.652	16,7	-	-	-0,2	-
<i>укујно</i>	9.155	100	9.909	100	6.222	23,0	0,8	-3.687
Беране								
<i>йривреда</i>	11.401	77,0	5.144	73,6	-	-	-7,6	-
<i>ванйривреда</i>	3.398	23,0	1.847	26,4	-	-	-5,9	-
<i>укујно</i>	14.799	100	6.991	100	4.733	17,5	-7,2	-2.258
Колашин								
<i>йривреда</i>	1.559	79,9	1.754	80,4	-	-	1,2	-
<i>ванйривреда</i>	391	20,1	428	19,6	-	-	0,9	-
<i>укујно</i>	1.950	100	2.182	100	1.367	5,1	1,1	-815
Мојковац								
<i>йривреда</i>	1.761	84,5	2.151	85,5	-	-	2,0	-
<i>ванйривреда</i>	322	15,5	364	14,5	-	-	1,2	-
<i>укујно</i>	2.083	100	2.515	100	1.131	4,2	1,9	-1.384
Плав								
<i>йривреда</i>	966	68,2	973	69,2	-	-	0,1	-
<i>ванйривреда</i>	451	31,8	434	30,8	-	-	-0,4	-
<i>укујно</i>	1.417	100	1.407	100	1.322	4,9	-0,1	-85
Плужине								
<i>йривреда</i>	670	76,8	785	80,2	-	-	1,6	-
<i>ванйривреда</i>	202	23,2	194	19,8	-	-	-0,4	-
<i>укујно</i>	872	100	979	100	1.053	3,9	1,2	74
Пљевља								
<i>йривреда</i>	7.415	85,5	13.518	84,0	-	-	6,2	-
<i>ванйривреда</i>	1.259	14,5	2.571	16,0	-	-	7,4	-
<i>укујно</i>	8.674	100	16.089	100	6.632	24,6	6,4	-9.457
Рожаје								
<i>йривреда</i>	2.448	82,0	5.583	82,4	-	-	8,6	-

<i>ванпривреда</i>	538	18,0	1.194	17,6	-	-	8,3	-
<i>укујно</i>	2.986	100	6.777	100	2.772	10,3	8,5	-4.005
Шавник								
<i>привреда</i>	378	66,8	427	71,9	-	-	1,2	-
<i>ванпривреда</i>	188	33,2	167	28,1	-	-	-1,2	-
<i>укујно</i>	566	100	594	100	296	1,0	0,4	-298
Сјеверна Црна Гора								
<i>привреда</i>	34.783	79,6	39.404	81,3	-	-	1,3	-
<i>ванпривреда</i>	8.902	20,4	9.056	18,7	-	-	0,1	-
<i>укујно</i>	43.685	100	48.460	100	27.004	100	1,0	-21.456
Црна Гора								
<i>привреда</i>	107.322	80,6	112.674	78,9	-	-	0,5	-
<i>ванпривреда</i>	25.788	19,4	30.1821	21,1	-	-	1,6	-
<i>укујно</i>	133.120	100	42.856	100	111.986	100	0,7	-30.870

Одмах пада у очи запажено учешће запослених у привредним дјелатностима у укупном броју запослених по општинама са Црногорског приморја. То учешће је у издвојеним годинама највеће у туристичкој метрополи - Будви (85,7% 1981. и 84,9% 1991. године). Иза ње је у споменутом погледу Бар, а затим, слиједи Улцињ, па Херцег Нови и Тиват у 1991. и Котор у 1981. (74,3%) и 1991. години (74,6%). Слиједе, дакле, општине у којим је туризам важнија, а у неким и најважнија дјелатност њиховог друштвено-економског развоја (Будва, Херцег Нови, Улцињ и Тиват, на примјер). Тај развој је послје 1991. видно назадовао што, поред осталог, потврђује пад укупног броја запослених по општинама и на Црногорском приморју као цјелини. Изузев Тивта, који је у 2003. имао 119 запослених више него у 1991, све друге општине и регија на чијој се територији налазе, биљеже апсолутни пад укупно запослених од 1991. до 2003. године. Највећи пад имао је Котор (-3.102), нешто мањи Бар (-2.394) и Херцег Нови (-2.259) и знатно мањи Улцињ (-656) и Будва (-284 запослених лица). Из овог, дакле, испада да је на Црногорском приморју, у разматраном периоду, дошло до смањења укупног броја запослених за 8.576 лица, или просјечно по 714 лица годишње.

Осврнимо се сада на кретање укупног броја запослених по општинама из оквира средишње и сјеверне Црне Горе од 1981. до 1991. године. И док је у једном броју ових општина изражен раст (Рожаје, Пљевља, Мојковац, Плужине, Колашин, Данилов-

град, Бијело Поље, Шавник, Подгорица и Никшић), дотле је за друге карактеристичан пад укупног броја запослених становника (Беране, Жабљак и Плав). Та тенденција је, кад је о апсолутном паду укупно запослених становника ријеч, нарочито изражена од 1991. до 2003. године у свим општинама средишње и сјеверне Црне Горе, сем у општини Плужине, гдје је евидентан апсолутни пораст за 74 запослена лица. По томе се, у разматраном периоду, посебно истичу: Пљевља (-9.457), Никшић (-4.886), Цетиње (-4.430), Рожаје (-4.005), Бијело Поље (-3.687) и Беране (са падом од -2.258 запослених лица). И остале општине (Подгорица, Мојковац, Даниловград, Колашин, Жабљак, Шавник и Плав), такође, биљеже апсолутни пад укупно запослених становника од 1991. до 2003. године за -5.780 лица. Наравно, тај пад је и у средишњој и сјеверној Црној Гори изражен са -12.157, односно -21.456 запослених лица. Ове регије су, даље, имале и различито учешће у укупном броју запослених становника у Црној Гори по издвојеним годинама. То учешће је, кад је средишња Црна Гора у питању, порасло са 49,9% у 1981. на 51,4% у 2003. години. Насупрот томе, сјеверна Црна Гора је имала пад учешћа запослених у 2003. (24,1%), у односу на 1981. (32,8%) и 1991, у којој је остварена око трећина од укупног броја запослених у Републици Црној Гори (33,9%). Овдје пада у очи и чињеница да је Црногорско приморје у 2003. имало нешто већи број укупно запослених становника од сјеверне Црне Горе, у којој је, исте године, пописано 49.032 становника више него у упоредивој регији са израженим имиграционим својствима.

Полазећи од ове констатације, могли бисмо претпоставити да Црногорско приморје има доста високо учешће запослених лица у укупном броју свог становништва по одабраним годинама. Међутим, то учешће је у 1981. износило 26,4%, у 1991. 26,7% и 2003. 18,8%, што је, рецимо, нешто ниже од показатеља ове врсте који су остварени у средишњој Црној Гори 1981. (27,7%) и 2003. године (20,6% запослених становника). Сјеверна Црна Гора, опет, и у овом виду показује мање учешће запослених лица у свом укупном становништву и у 1981. (19,0%) и 1991. години (22,1%). Уз то, показује и наглашен пад тог учешћа у 2003. години (13,8%).

И најзад, Црна Гора је у 1981. имала 133.120, у 1991. 142.856 и у 2003. 111.986 укупно запосленог становништва, што ће рећи, да је у овој области, од 1981. до 1991. остварен пораст за 9.736 лица,

а од 1991. до 2003. године апсолутни пад чак за -30.870 раније запослених становника. Очигледно је да оваква ситуација представља један од најзначајнијих чинилаца миграционих кретања унутар територије Црне Горе, па и ван ње, и то управо кретања радно способног становништва. Додамо ли томе и 76.293 лица (11,5% укупног становништва) која су крајем 2002. године остала незапослена, видјећемо да је то један од најтежих проблема друштвено-економског развоја Црне Горе. Ово тим прије што недостатак финансијских средстава и ниска ефикасност привреде уопште, те питање дуговања према иностранству, посебно компликују проблематику запошљавања у нас. Стога, у наредном периоду, проблем запошљавања, и сљедствено томе рјешавање проблема незапослености, мора бити једно од најважнијих питања развојне политике-ослоњене на програме који би били привлачни и за директне стране инвестиције, посебно ако се ускладе са концептом одрживог развоја Црне Горе као еколошко-туристичке државе.

Закључак

Претходном анализом два, у овом раду издвојена питања, дошли смо до резултата који нам, поред осталог, казују:

- а) да је број становника у Црној Гори од 1981. до 1991. повећан за 30.725, а од 1991. до 2003. године за само 5.110 лица, што значи да се у првом периоду становништво просјечно сваке године увећавало за 3.072, а у другом за свега 425 лица, те да то говори да је апсолутни пораст становништва Црне Горе у разматраном периоду био у сталном и изразитом опадању;
- б) да наспрам већине општина из средишње Црне Горе, а посебно са Црногорског приморја (гдје је изражена имиграција становништва), стоје општине из сјеверног дијела републике које имају наглашен пад становништва од 1981. до 2003. године (сем општине Рожаје, гдје је остварен раст за 2.466 становника);
- в) да се у сјеверној Црној Гори од 1981. до 2003. смањио број становника чак за 34.089 лица, што је, рецимо, знатно више од укупног становништва пописаног у општинама: Андријевица, Жабљак, Мојковац, Плужине и Шавник у 2003. години;

- г) да се пресељавање становништва из сјеверне, а добрим дијелом и из средишње Црне Горе, наставља и после 1981. године према Црногорском приморју и ка регијама и градовима у окружењу и иностранству;
- д) да је негативан биланс пресељавања (42.410 становника од 1981. до 1991. и 46.836 лица од 1991. до 2003.) имало четрнаест општина са емиграционог простора средишње и сјеверне Црне Горе (Бијело Поље, Беране, Плав, Никшић, Пљевља, Рожаје, Цетиње, Подгорица, Мојковац, Колашин, Плужине, Андријевица, Шавник и Жабљак), и
- ђ) да се број укупно запослених становника у Црној Гори од 1981. до 1991. повећао за 9.736, а од 1991. до 2003. године смањено чак за -30.870 лица, што ће рећи да је испољени тренд у области запослености био један од најзначајнијих чинилаца миграционих кретања унутар територије републике, па и ван ње, и то управо кретања радно способног становништва.

ЛИТЕРАТУРА

1. Касалица, С. (1991): *Туризам као фактор просторне дистрибуције становништва Црне Горе*, Географија Црне Горе, књига I, НИП „Универзитетска ријеч”, Никшић.
2. Влаховић, П. (2004.): *Село у Црној Гори*, Црногорска академија наука и умјетности, књига 66, Подгорица.
3. Бакић, Р. и Поповић, С. (1991): *Кретање и промјене у размјештају становништва Црне Горе од 1948. до 1981. године*, књига II, НИП „Универзитетска ријеч”, Никшић.
4. Бакић, Р. (1994): *Демографски развој сјеверне Црне Горе*, Унирекс, Никшић.
5. Костић, М. (1988): *Промене у развоју друштвених дјелатности*, Институт за друштвено-економска истраживања, Титоград.
6. Костић, М. (1984): *Досадашњи развој друштвених дјелатности у Црној Гори - садашње стање и испољени проблеми*, Васпитање и образовање, бр. 5, Титоград.
7. Ивановић, З. (1991): *Друштвене дјелатности и неразмјештај становништва Црне Горе*, НИП „Универзитетска ријеч”, Никшић.
8. Радовић, Љ. и Вукотић, В. (1983): *Становништво Црне Горе до 2000-те године*, Студија за просторни план Црне Горе, Институт за друштвено-економска истраживања, Титоград.

Slobodan KASALICA

ON SOME ASPECTS OF DEVELOPMENT AND
POPULATION DISTRIBUTION IN
MONTENEGRO FROM 1981. TO 2003.

Summary

In previous analyses of the two focused issues, the following results are achieved:

a) From 1981 to 1991 population of Montenegro increased for 30.725, while in the period from 1991 to 2003 for only 5.110 people, which means that in the first period population increased each year, on average, for 3.072 people. In the second period population increased for 425 people, which means that the absolute growth of Montenegro population in analyzed period had constant fall;

b) Comparing majority of municipalities in central Montenegro, especially coastal region of Montenegro (where immigration of population is noticed) to municipalities from the northern region of Montenegro where the fall of population is noticed in the period from 1981 to 2003 (except the municipality of Rožaje, where growth of 2.466 people was noticed);

c) In the northern Montenegro from 1981 to 2003 number of people dropped for 34.089, which is more than total population of Andrijevica, Žabljak, Mojkovac, Plužine and Šavnik municipalities in 2003, and

d) Number of employed people in Montenegro from 1981 to 1991 grew for 9.736, while from 1991 to 2003 it dropped for 30.870 people, which means that the trend in employment was one of the most important factors in migrations both inside and outside the territory of Montenegro, especially movement of working capable population.

